

DAJTE MI MATER!

Ernest Tiran.

Odkrijte se, pokleknite! ... Človek je šel mimo nas, človek s solzo v srcu ... Molimo zanj! ...

— — — — —
 Zunaj umira dan, on pa je potegnil zastor čisto nazaj in odprl okno in se zazrl tja nekam daleč ... V kostanjih na dvorišču se poigrava veter; zdaj jih boža, zdaj vzšumi močneje, pa se spet poleže. Zadnje solnce trepeče v vrheh. Hladna je ta luč. Listje pada z drevja, se mu zdi, tiho, skoro neslišno tiho, in težko, uporno ... Pač se smejejo barve: rdeče, zlatorumeno, oranžno, semtertja še lisa medlega zelenega. To je mrki, divji smeh umirajočih; še v smrti drhtečih onemogle ljubezni do življenja.

Naslonil se je na okno; kot v sanjah gleda, kako padajo listi, drug za drugim, počasi, trudno, kot da jim je težko, na tla ...

Vedno više se pomika luč. Še vedel ni, kdaj je zdrknila v ozračje. Čisto do obzorja mu je zašel pogled. Tam je bila pokrajina, kot da se koplje v zlatu. Solnce je padlo v zaton — — —

Nenadoma veter; okno je zaloputnilo, suho zlato na tleh vzšumelo, vzkipelo, v divjem vrtilcu preko dvorišča. Njega ob oknu je zazebló, da se je nehote zavil tesneje v suknjo.

Tedaj je vstopila gospodinja.

»Za božjo voljo, gospod Ivan! Zaprite vendar okno! Zdaj je jesen in — saj ste itak že dovolj prehlajeni! Tako ste učeni, samo tega ne veste, kdaj Vas zebe! Ste že čisto pozabili, kaj Vam je povedal zdravnik?«

»Eh, gospa Tratnik,« se je nasmehnil, »vem, ampak saj Vi tudi ne jeste juhe tako vroče, kot jo skuhate. Tako zanič še vseeno nisem, da bi me že nekoliko vetra podrlo!«

Pogledala ga je po strani, skoro je bilo kakor nežna skrb v njenih očeh. Nabrala je obraz v stroge gube, pa so se ji razlezele v nasmešek, še preden je spregovorila.

»Če že nase nočete paziti, pa dajte vsaj na okna! Kaj mislite, da so zastonj? — In ko bo bolan, ne bo hotel niti čaja« ... je godrnjala, ko je zapirala.

Stal je poleg in si prižigal cigareto.

»Vlečete seveda tudi spet čisto po turško! Vam je prav treba! Le dajte ...« je rekla in odšla počasi iz sobe.

On pa je že spet slonel ob oknu in je ni slišal.

Jetiko da ima, mu je rekel zdravnik. Saj je že davno prej sam vedel. In prepovedal mu je, niti ne več, kaj vse. Takrat, ko je zdravnik govoril, je mislil on na svojo mater... Leto dni mu je bilo, ko mu je umrla... Zdravnik je pisal recept, on pa računal. Tudi na jetiki. Dvaintrideset let stara... Jetika? Morda pa je bilo hrepenenje — za nečim daljnim, lepim, brezimenim, nedoseženim?! In potem — kakor daleč seže spomin, je bil vedno sam. Dvaintrideset... On jih je zdaj štiriindvajset... Ne bo tako dolgo. Kako natančno se spominja: Zdravnik je prijel za klobuk, mu stisnil roko in »... zdravila... posebno nikotin... upanje...«, tako nekaj je bil slišal. In se mu je široko nasmejal. Zdravnik pa se je že pri vratih obrnil in ga tako nekam čudno pogledal...

Čisto dobro čuti, da je tisto upanje samo zdravnikova vljudnost. Oni pogled je bil prestregel, ko se je bil zdravnik ozrl... Tisti pogled je povedal čisto jasno: Obsojen! Do pomladi, dalj ne!

Prav je, da ne dalj.

Čemu? Vse njegovo življenje je bilo v sanjah. Kakor v obroč je bil ujet vanje in drugo za drugo so mu raztrgali in poteptali ljudje, se mu je razblinila v nič. Vse kakor ta zlata solnčna zarja, ki umira tam za obzorjem...

Gledal je, kako se prelivajo barve — — — In je trak nad gorami vedno ožji, vedno medlejši...

Nič ni slišal, kako je narahlo potrkal. Šele ko so se vrata škripaje odprla in je vstopila Angelika, se je obrnil.

»Pojte sem,« jo je narahlo prijel za roko. Veste, jaz sem danes spet nekoliko poetično navdahnjen — glejte!«

Dvignil je roko in pokazal skozi okno.

»Vidite oni zlati trak? In vidite črke v njem? Koliko trpkih dni, koliko dolgih bednih noči sem jih pisal, one črke, s solzami in svojo srčno krvjo pisal tistih petero črk: ‚sreča‘... In zdaj, ko ste —« Nankrat se je prekinil in umolknil.

»Saj nisem žalosten, res ne, Angelika. Samo tako nekam tesno mi je, ko je jesen... In pada listje raz drevje... Šumeče zlato... In bo jutri od vsega komaj kupček rjave, umazane prsti... In da tudi tišči svetli obroč na nebu umira... Jaz pa stojim tu in prožim roke za njim in — blede in umira... Še zadnje, kar mi je ostalo... In bo noč... In nikjer več tistih petih črk, ki sem jih bil pisal vse svoje življenje...«

»Čaja sem Vam prinesla, pijte!« se je siloma predramila ona.

»Čaja?« se ji je široko zagrohotal v odgovor. »Ah, saj res! Jaz sem bolan! Ampak — dajte mi mater, za en sam hip mi dajte nazaj mater mojo, da pokleknem prednjo in jo primem za njene mehke, tople roke in se jih dotaknem s svojimi ustnami, da ji tiho zaše-

pečem: ‚Matil‘ — da me poljubi tudi ona in me pogladi po laseh — za vse večno življenje bom zdrav od onega enega hipa!« — — —

Govoril je kratko, odsekano, glas se mu je tresel.

»Odpustite mi... Saj veste, kako je z mano... Angelika!«

»Pijte čaj...« je rekla s prosečim glasom. »Jaz sem Vam ga skuhala,« je pristavila in se bolno nasmehnila.

Nasmehnil se je tudi on in ji pogledal v oči. Poln nežnosti je bil ta pogled. Na požirek je spraznil skodelico.

»Vi ste dobri, Angelika... Zdi se mi, da je bila samo še mati tako dobra z menoj. In podobni ste ji. Oh — saj jo poznam, enkrat — ne — dvakrat sem jo videl. Prav tako črne lase ima in prav tako tople oči.

Zadnjič je prišla — prav tako se mi je zasmejala kot zdajle Vi... «

»Glejte, Vanja — do pomladi... Saj bodo hitro minili ti meseci. Potem boste spet zdravi in dokončate študije. Tudi Vam bo dobro. Ne smete biti več žalosni. Smejte se, pa se Vam še bodočnost zasmeye nasproti...«

»Do pomladi —« je ponovil kot v sanjah in se zazrl proti oknu.

»Vse bo dobro — — — Prav imate — — —«

Potem pa se je naenkrat obrnil in vprašal:

»Angelika, mi hočete biti sestra?«

»Saj sem že davno,« je rekla zamišljeno in mehko.

Prijela sta se za roko kot dva otroka, ki ju je strah.

Naenkrat sta oba glasno zaplakala.

V sobi je bila noč.

In na dvorišču so šumeli kostanji in od nekod — — čisto od daleč — — Ave Marija — — — Tako trudno, trudno — — —

* * *

Angelika živi že četrto leto pri svoji teti, vdovi Tratnikovi. Doma jih je sedem, pa je zato ne pogrešajo. Če je kdaj prišla, ji je prvi dan začel oče naštevati svoje skrbi in stiske, ji kazal račune, pripovedoval, koliko stane sama hrana na dan za sedem, in zdaj, ko je prišla še ona, celo za osem ljudi... Kje pa je vse drugo! In en sam, ki zasluži...

Poslala je po vina, mu kupila cigar, in se je nekoliko razvedril.

»Saj te imamo radi... Vendar sedem ljudi v teh težkih časih...«

In potem jo je vprašal kakor mimogrede: »Kako dolgo osfaneš?«

»Imam delo, ki se ne morem prav spraviti k njemu... Pa sem mislila... Pojutrišnjem grem...« je rekla zamolklo in pogledala v mizo.

»Saj ti je bolje tam, pri teti Pavli... Sama sta z Dolfom in saj zaslužiš lepo za enega samega človeka. Ne gonim te od hiše, sama

veš, kako je... Sedem nas je in en sam...« ji je odgovoril in tudi gledal vstran.

Hotela mu je reči, kako ona prav tako težko shaja, da ji pride sami vse dražje in če si kdaj kupi kako knjigo, da je to vse, kar si privošči...

Pa ni rekla, nekaj jo je tiščalo v grlu.

»Omoži se, pa boš imela dom!«

»Saj bi se,« se je poskusila zasmejati, »pa me nihče noče...«

In potem je prinesla mafi kavo in so govorili o čem drugem...

Preden je šla, je stopila k materi v kuhinjo. Bankovec za sto dinarjev je položila na kredenco.

»Nekaj Vam dam zraven, ko sem jedla... Saj vem, kako je... Ko bi imela več... pa nimam...«

»Jaz ne vzamem ničesar...« ji je mati pogledala v oči. In ji po sili vrnila denar.

»Zakaj že greš?«

Molk. Razumeli sta se brez besedi.

»Ne vzamem! Daj očetu, če hočeš...« je tiho vzdihnila in je bilo obema težko.

»Pa pridi spet...«

»Bom, mati...«

In je šla v očetovo sobo, dvakrat preganila zadnji bankovec in ga vtaknila v škatlo za cigare...

Vlak je odhajal ob enajstih, oče pa se je šele opoldne vračal iz pisarne. Z njim se je bila poslovila že zjutraj.

»Pozdravite očeta... Pa pišite mi kdaj...«

»Pridna bodi...«

In čez tri, štiri ure je bila spet pri teti, sedela pri oknu in gledala bogvekam.

Včasih jo je našla teta nad ročnim delom, vso objokano.

»Kaj ti je, Angelika?«

»Nič mi ni, teta... Dolgčas mi je... In v prsih me tako nekaj tišči...« In je zajokala še bolj.

Pa je teta Pavla šla in skuhala poln lonček čaja z mnogo strdi, Angelika pa se je smehljala iz solz in jo pobožala po roki.

»Jelite teta, da niste hudi? Saj mi ni dolgčas. Ne vem, kaj mi je bilo...«

»Tako je prav, Angelika! Nič ne maraj. Ko so ptički godni, treba da izlete... Pretesno jim je postalo v starem gnezdu... Bog pomagaj — življenje je to in prej ko se privadiš, bolje zate...«

In jo je pogladila po čelu.

Teta Pavla je vedela vse!

»In zdaj pij čaj. In ne misli več. Potem pa pridi v kuhinjo, lahko mi pomagaš pri večerji...«

Ko je bila teta Pavla v kuhinji, je bila spet vsa gospa Tratnik. Urna, skrbna, natančna, celo nekoliko sitna gospodinja. Še oči so postale tam spet vse sive in ni bilo v njih nič več njenega gorkega srca.

Angelika je lupila krompir, trebila solato, pripravljala na mizo. Nič ni bilo dovolj hitro storjeno. Res ni imela časa misliti.

Ko so sedli zvečer za mizo, je zmolila gospa Tratnik očenaš, da so jo komaj dohajali. Pa še preden je bil konec, je posegel njen sin Dolf v skledo in si nadeval do vrha.

»Lakota lačna!« je rekla teta Pavla v isti sapi z amenom in ga strogo pogledala. In so se vsi zasmeli, najprej in najbolj Dolf, potem pa še Angelika in gospod Ivan. In nazadnje še sama.

Dolf je bil njen edinec in bo prihodnje leto absolviral tehniko.

* * *

Nekega dne so bili kostanji pod Ivanovim oknom goli.

Tudi po tleh ni bilo več listja.

In večer dež.

Ivana zebe. In dolgčas mu je. Pa se zavije v suknjo in polega po cele dneve po zofi in kadi in gleda za kolobarčki dima, ki se vijejo in zgrinjajo tja pod strop. Plavkasta megla niha tam gori; vanjo gleda in sanja...

Včasih se spravi tudi h knjigam. Pa ne za dolgo. Navadno neha že na tisti strani, kakor je začel. In vrže Pandekte in Rimsko pravo in vse skup nazaj na polico. Topleje je človeku, kadar sanja.

Včasih pride k njemu Dolf in igra ta šah. In se prepirata vmes. Ivan v oblaku dima se smeji in je poln kipečih domislekov in ne pazi na igro.

Nekoč ga je sredi partije (ki je kazala Dolfu), prekinil z vprašanjem.

»Ti Dolf, če bi zdajle potegnil z roko preko deske, — kaj bi ti mislil o meni?«

In že so se kotljale figure po mizi.

»Zbal si se, ko si videl, da izgubiš! Pa si izvinil rajši kot da bi poskusil, kako se rešiš... Slabič si!« mu je kratko, skoro jezno odgovoril Dolf, ki mu je bilo žal za lepi gambit, ki ga ni doigral.

Ivan pa je bil čisto miren.

»Vidiš, to je tisto, za kar se prepirava, že odkar se poznavava. Zdaj ti enkrat povrsti povem, zato, ker bi rad, da si mi prijatelj... Ti si zdrav, močan, se ne bojiš življenja. Boril se boš ž njim. Ampak saj ne bo niti treba. Kakor vejo ga pripogneš k sebi, kadar se ti ga bo zahotelo... In utrgaš z njega srečo zase in za svoje... Moja

veja pa je prazna; tudi nimam komu, da bi trgala — čemu bi torej dvigal roke?!

Slabič! Saj imaš prav! Praviš, hoteli je korenina moči... Saj imaš prav... Ampak — prav tako je moč korenina hotenja! Če čutiš grudo pod seboj, toplo, ljubečo, s katero si zrastel s sleherni nitko svojega bitja, grudo, ki te bo redila, ki veš, da te bo, dokler da boš segel pod nebo in se boš bratil z viharji — kako mora biti razkošen ta občutek! Koliko sile, mislim, je v takem človeku! Kolikokrat sem sanjal o njem! Saj mora, da se prelije nekam vsa ta moč... Jaz pa — mene so izrvali in so me odtrgali od te grude, vsadili me v tujo, mrzlo prst —; kako bi bil drugačen kot slabič... Saj bi hotel — ono toplo, neizčrpno grudo mi dajte, samo njo, za en sam hip, samo da bom vedel, da stojim na nji — zvezd vam natrgam z neba in vam jih zvrhom nasujem v naročje! Mater mi dajte!... Tako pa se vije moje koprnenje k tlom in je kakor Kajnova daritev...«

Umolknil je za hip, potem so mu v čudesnem lesku zažarele njegove oči.

»O mati, ti si kakor rdeča roža... Ni pomladi brez njenega vonja, ni je brez tebe, o mati...«

Jaz nisem živel. Izrvali so me in me zaprli v ograjen vrt, pust in prazen. Tu ni življenja, ni ljudi.

Zakaj življenje med ljudmi je toplo in polno drhteče luči in veselih velikonočnih zvonov, tu pa sem sam v tem mrzlem mraku in samo dež na okno in ura na steni udarjata svoj ritem...«

Nič več ni govoril z Dolfom. Kakor bolesten krič so vrele besede iz zmučenih prsi.

»Mati moja, me li čuješ? Kje si?«

V grobu? V grobu ni matere... Tam si sprhnela in si postala zopet atom vesoljstva...

Nad zvezdami? Kje je to? Nihče še ni zrl tja gor, nihče ne ve ničesar, kot da je daleč...

Glej, mati, slabič je tvoj sin brez tebe, slabič in v posmeh vsem srečnim...«

S povešeno glavo je stal Dolf za mizo.

»Odpusti!« je končno kriknil.

Brez besede mu je stisnil Ivan roko. V oči pa mu ni pogledal. »Nimam čemu...« je rekel tiho in skoro trdo.

* * *

Počasi, počasi so lezli dnevi, tedni. Advent je preživel Ivan v postelji. Pokašljeval je vedno pogosteje, in če je bilo poprej še kaj barve v licih, je izginila zdaj zadnja. Teta Pavla mu je kuhala čaja

in ga ni več karala, in Angelika je presedela ves svoj prosti čas ob njegovi postelji in mu stregla.

»Daj mi roko, Angelika,« ji je včasih rekel.

In ko jo je držal v svoji, jo je božal rahlo in nežno in dolgo. Vsak prstek posebej ji je poljubljal in se smehljajal.

Nekoč, ko se je sklonila k njemu, da mu dvigne in poravna blazine, jo je nenadoma poljubil na ustne.

Vzdignila je prst in mu zažugala — pa se je smejala zraven, dobro je videl, da se je!

»Kako bi bilo lepo, Angelika...« je nehote na glas pomislil.

Ona pa se je naenkrat nehala smejati in tako težko, tako neizmerno bolno ji je prišlo v srce, da bi zavpila bolesti...

Še vedno se je smehljajal, ga je videla.

»Saj bo kmalu pomlad, Vanja... In bo spet vse zeleno in solnce... In ozdraviš in bo vsepovsod sama prelest in sreča...« je rekla in ga božala po čelu, po licih, po lasih... V srcu pa se ji je nekaj trgalo...

Nikdar...

»Solnce, solnce!« je ponovil Ivan in se še vedno smehljajal...

— — — — —

Na sveti večer je vstal. Jedli so kostanj in potice in igrali domino. Potem je šla teta Pavla k polnočnici.

Angelika je vzela iz omare violino.

Zunaj je tulila burja, v sobi pa je vse dišalo po kadilu in ognju v peči in ljubezni...

»Daj sem,« je rekel Ivan, ko je odložila gosli. »Božični večer je nocoj, moj rojstni dan...«

In je zaigral.

Zasanjal.

Naenkrat je bil čisto drugje.

Mater vidi, ko se trudno dviga v postelji in se mu smehlja, njemu, Vanji, detetu v postelji kraj nje...

Tiho, skoro neslišno tiho drhte strune... Zunaj pritrkavajo zvonovi... Mali se smehlja... Tudi Ivan se smehlja...

Gosli naenkrat, kot da je nekdo zajokal. Zakaj je mati žalostna? Troje otrok čaka v kuhinji večerje, očeta pa še ni domov!

Strah jih je... Pa se pogovarjajo, tiho, s plašnimi glasovi, o sosedovem drevescu... in Božiču... Tisoč svetlih besed...

Gosli plapolajo...

Potem zaspe. Smehljaj jim leže na lica.

Franček sanja o srebrnih in zlatih cukrčkih, Tonček o sablji in konjičku, ki mu jih zagotovo prinese Jezušček nocoj (saj je rekla ma-

»Kaj ti je, Vanja?«

»Čudne sanje sem imel nocoj, Angelika. O človeku se mi je sanjalo, ki so rekli, da je blazen.

Hodil je po ograjenem vrtu v človeka nevredni, oguljeni obleki, križem je hodil, s plašnimi koraki in s ponosom v zmedenih očeh.

Kralj sem, slaven in bogat in srečen, pridite k meni, da vas oblagodarim! Pridite k meni, da vas pritisnem k srcu in vam dam od svojega bogastva in svoje sreče!

Tako je govoril sam s seboj in je hodil križem ograjenega vrta. Če mu je prišel kdo v bližino, ga je objel nežno in mehko:

Pozdravljen brať, blagoslovljena ura tebi in meni, zakaj dam ti od zaklada iver samo in boš srečen na vek... Moja sreča pa bo, da vidim srečnega tebe...

In mu je ponujal z obema praznima rokama.

Takrat pa se je zgodilo, radi česar so ga zaprli v ta ograjeni vrt. Ko je zagledal te svoje prazne roke, je kriknil in besno pahnil od sebe tovariša.

Ha — ničesar nimam — okradli so me, skrili so mi moj zaklad, zagrebli so ga v zemljo, iz nevoščljivosti, zato da bi bil sam in nesrečen! A jaz ga poiščem, jaz ga poiščem in najdem...

Besnel je po dvorišču, dokler ni obnemogel in padel na zemljo in ril z golimi prsti po pesku...

Okradli so me — dajte mi nazaj moj zaklad!

— In ko sem mu pogledal v obraz, Angelika, — sem spoznal v njem — samega sebe!

Dajte mi nazaj moj zaklad, dajte mi mater!

Mati, naj te primem za roko, tisto mehko, toplo, sveto, s katero si me pokrižala oni prvi večer in potem nikdar...

Mati, daj, naj se ti zazrem v oči, tiste globoke in mirne in vdanosti in vesele žrtve polne, ki sem sanjal o njih po vseh svojih pustih potih...

Mati, daj da bom v tvoji ljubezni kakor kralj, slaven in bogat in srečen...

Ha — ničesar nimam —

Dajte mi mater!« — — —

Padel je nazaj na blazine in zahropel. Spet se mu je vlila kri.

* * *

Potem je šlo navzdol z njim. Hitro, nevzdržno. Konec. — — —

* * *

Kostanji so vzcveli. Vsa zelena in vriskajoča je pesem zvonov. Velika noč je.

Gospod Ivan leži na odru in dve voščenci mu gorita ob vzglavju.

Smehlja se. Pri materi je.

Ob vznožju kleči Angelika. Tiha. S praznimi očmi.

Pri oknu stoji Dolf. Ustnice stisnjene.

Široko je odgrnjena zavesa. Solnce lije v sobo.

Tišina.

Samo na dvorišču se z glasnim vriščem poja truma vrabcev.

Tišina.

Dolgo.

Potem se zaslišijo na stopnjicah okovani čevlji.

Gospa Tratnik, vsa objokana, odpre vrata.

Dva pogrebca.

»Ta ne bo težek,« se oglasi eden. In se zagrohoče svojemu dovtipu.

Takrat se predrami Dolf. Vzraste in ukaže:

»Odkrijte se, pokleknite!... Človek je šel mimo nas, človek s solzo v srcu. Molimo zanj!...«

Vsa soba je bila polna njegovih oči.

In so pokleknili.

IZ TUJE NOČI.

Aljoša Tomažin.

Včasih se lahko zgodi, da sediš,
ko pada večer, v svoji sobi,
in kot noč ti jo napolni črn križ
in ti sediš, čakaš nečesa
in misliš, da obogatiš.

In naenkrat se v kaki podobi
in iz knjig zasveti sijaj,
in v tebi je vonj po cipresah
in veter in vino in maj,
in izba se ti razširi
in prsi in tvoje oči —

a nate so legli nemiri
iz neke tuje noči